

Kenan Ziya Taş, Osmanlının Son Cihan Projesi Kudüs Selâhaddin Eyyübî Külliye-i İslamiyesi

İstanbul: Post Yayın Dağıtım, 2016, 9786058365681, 165 s.

Kübra Ceren Kurşun*

Kudüs, tarih boyunca Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler tarafından kutsal kabul edilen ve daima mücadele alanı olan bir şehir olagelmıştır. Kudüs'ün dini bir merkez olma hüviyeti bölgeye yerleşmenin en geçerli sebebi sayılmış, her inanç topluluğu bu bağlamda politikalar geliştirmiştir bu şehir için. Rusya, İngiltere, Fransa gibi ülkelerin bölgede kendi iradeleri altında kiliseler, dini okullar, dernekler kurma isteği misyonerlik faaliyetlerinin hız kazanmasıyla daha da kolay hale gelmiş ve kendine yer bulmuştur. Hâkimiyeti altındaki Kudüs'te dengeyi bozacak bu faaliyetler karşısında Osmanlı Devleti, nev-i şahsına münhasır Osmanlı okullarının arttırılması için girişimlerde bulunmuştur. Bu anlayışla 1915'te kurulmuş bir Osmanlı okulu olan ve ismini Kudüs fatihi Selahaddin Eyyübi'den alan olan Selahaddin Eyyübi Külliye-i İslamiyesi'nin incelendiği "Osmanlının Son Cihan Projesi Kudüs Selahaddin Eyyübi Külliye-i İslamiyesi" adlı eser, önsöz ve girişin ardından meseleyi detaylarıyla aktaran yedi bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlere ek olarak, Kudüs Mutasarrıflığı ile Şeyhülislam arasında geçen yazışmaların belgelerinin yanında, Kudüs Selahaddin Eyyübi Külliye-i İslamiyesi'nin talimatnamesinin Osmanlıca ve transkript edilmiş metinleri kitabın sonunda yer almaktadır. Talimatnamenin 1915 yılında Kudüs Fransisken Matbaası'nda neşredildiği ve Diyarbakır Halkevi Kütüphanesi'nin 1679 numaralı demirbaşı olduğu bilgisini veren yazar, külliyeyle dair literatürde Almanca bir yayın dışında başka bir çalışma bulunmadığına dikkat çekmektedir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, cerenn.kursun@gmail.com, orcid.org/0000-0002-2880-9587

Eserin giriş bölümünde yazar tarafından konunun temel kavramları olarak belirlenen “Selahaddin Eyyübi”, “Kudüs”, “Cemal Paşa” alt başlıklar şeklinde ayrı ayrı ele alınmıştır. Tarihsel süreç içerisinde Selahaddin Eyyübi’nin rolünden, Kudüs’ün konumundan, öneminden ve İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin önde gelen isimlerinden olması yanında 1. Dünya Savaşı’nda Filistin Cephesi’ndeki faaliyetleriyle ön plana çıkan Cemal Paşa’dan konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla kısa kısa bahsedilmiştir.

Müstakil bir bölümle 1915 yılında Kudüs’te kurulan Selahaddin Eyyübi Külliyesi-i İslamiyesi okulunu inceleyen yazar, okulun taşıdığı misyonu şöyle yorumlar: “*Kudüs’te kurulan bu eğitim kurumu, Osmanlı’nın hakikaten son demine kadar, adeta sembolü olan bir çınar gibi ayakta öldüğünün delili olmak üzere, nasıl büyük tasavvurun sahibi bir devlet olduğunu ve bu tasavvurun gerçekleştirmek azminden sapmadığının göstergesidir.*” Kurumun, Türk ve İslam dünyasının lideri olduğunun farkında olarak yeniden bir cihan hâkimiyeti tesis etmek amacıyla açıldığı fikrinin üzerinde duran yazar, Osmanlı’nın cihan hâkimiyeti anlayışının bu amaca doğrudan hizmet ettiğini de belirtir. Yine bu bölümde külliyenin kuruluş amacından söz eden yazar, kurulduğu yer ve kuruluş aşamasında Cemal Paşa’nın etkin rolünün de üzerinde durur.

“Talimatname’nin muhtevası” başlığı altında yazarın ifadesiyle “*Diyarbakir’de Dicle Üniversitesi’nde görev yaparken*” fark edilen 7 fasıl ve 99 maddeden oluşan talimatname kitapçığının günümüz Türkçesiyle özeti maddeler halinde aktarılmıştır. Kendi içerisinde tasnife tabi tutulduğu anlaşılan maddelerin idari işler, ders işleri, kabul şartları, sınavlar, öğrencilerin görevleri ve davranışları şeklinde kayda geçildiği görülmektedir. Eserin bu bölümünde bahsi geçen üst başlıklar altında yine maddeler halinde pek çok ayrıntılı bilginin verilmiş olduğu görülmektedir. Esas maddeleri ihtiva eden birinci fasılın okulun kuruluşu, amacı ve idarecileri, okul süresi, eğitim dili, öğrencilerin nerelerden seçileceği, mezunlarının alacağı belgenin içeriği gibi sorulara cevap vermesi bakımından önemli olduğu görülmektedir. Bu faslı takiben diğer fasıllarda genel olarak bürokratik görev ve kuralların neler olduğuyla alakalı bilgilerin sıralanmış olduğu görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle eserde külliyenin kuruluş gayesi, yapısı ve işleyişi hakkında özetle küçük bir değerlendirme de yapılmıştır. Osmanlı Devleti’nin yaşadığı sürecin bir siyasi tezahür olarak ortaya çıktığı yorumu yapılan külliyenin talimatnamesinin birinci maddesindeki: “*Mücehedat-ı diniye ve hidemat-ı şeriyye verilmeye salih, mürşid ve mütehasıs yetiştirmek maksadıyla ulûm-ı şeriyye ve hukûkiyye ve fûnun ve elsine-i mütenevvia tahsiline mahsus olmak*” şeklindeki ifadeyle kayda geçirildiği bilgisi verilmektedir.

Eğitimin yatılı ve ücretsiz olması yanında, öğrencilere yiyecek ve giyecek yardımının da yapıldığı külliye hakkında talimatnamede yer alan maddeler ışığında, öğrenci sayısı, öğrencilerin nerelerden, hangi koşullarda seçildiği, ders müfredatı gibi detaylara temas edilmiştir. Öğrencilerin bedeni ve ahlaki bakımdan isteniler şekilde yetiştirilebilmeleri için devrin meşhur İslam âlimlerinin yol-luk ve yevmiyeleri karşılanarak Kudüs'e davet edildiğinin, böylece ders verme-lerinin sağlandığının bilgisi verilmektedir.

"Külliye'den günümüze kalanlara dair" başlığıyla ayrıca incelenen bölüm ise Temmuz 2013 yılına ait ve yazarın "Tunceli Üniversitesinden Dr. İhsan Satış tarafından gönderilmiştir" bilgisiyle sunulan bazı fotoğrafları ihtiva etmektedir. Fotoğraflarda yer alan mekânların Selahaddin Eyyübi Külliye-i İslamiyesi'ne ait mekânlar olduğunun kesinliğine tereddütle yaklaşan yazar, fotoğraftaki mekân-ları Külliye'nin de kullanmış olabileceği yorumunu yapmayı tercih etmektedir.

Eserin sonuç bölümünde yazar, Selahaddin Eyyübi Külliye-i İslamiyesi'ni kuran Cemal Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye Valisi ve Dördüncü ku-mandanı olarak tayin edildiği sırada kendisinin kâtipliği yanında yedek subay olarak emir subaylığında bulunan Falih Rıfki Atay'ın *Zeytindağı* adlı eserinden alıntılar yaparak bir değerlendirmede bulunmuştur. Yazarın esere dair son sözleri şöyledir: "*Cemal Paşa mesul olduğu coğrafyadan ve onun sahip olduğu tarihi müktesebattan istifade ederek bunu ulvi bir hedefe hizmet edecek fırsata çevirmek için gayret etmiş, ama ne yazık ki, yaşadığı zamanın şartları ve sahip olunan imkanlar ona bu talihi bahşetmemiştir. Fakat bu çok olumsuz imkan ve şartlarda bile sahip olunan ufkun büyüklüğü cidden hayret ve hayranlık vericidir.*"

Eserde, 1187'de Selahaddin Eyyübi tarafından fethedilen Kudüs'te inşa etti-rilen medresenin zaman içinde çeşitli değişikliklerle Osmanlı dönemine ulaşma-sının ardından Selahaddin Eyyübi Külliye-i İslamiyesi adıyla bir Osmanlı okulu halini almasının serüveni anlatılmaktadır. Külliye'de ilahiyat, hukuk, siyasal bil-giler, edebiyat, hadis, fıkıh, tasavvuf, felsefe, tarih derslerinin yanında birçok batı ve doğu diliyle beraber, sanat ve teknik derslerin de verildiğinden hareketle çok yönlü insan yetiştirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin artık son yıllarını yaşadığı, içte ve dışta çeşitli sıkıntılarla uğraştığı bir dönemde dahi yüklenen misyon gereği cihanşumul politikalarını devam ettirdiğinin güzel bir göstergesi olarak zikredilebilecek külliye, Osmanlı medeniyet tasavvurunun bir ürünü olarak tarihteki yerini almıştır.